

УДК 338.4:664.6

Олена Бокій

АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Резюме. Фінансовий механізм виступає одним із найдієвіших важелів впливу на діяльність хлібопекарської галузі. На підставі аналізу фінансового механізму хлібопекарської галузі розглянуто методи його дослідження та вдосконалення діяльності. Проаналізовано ціноутворення на хліб, розраховано обсяг дотацій малозабезпеченим верствам населення з урахуванням раціональної норми споживання при впровадженні ринкових цін. Проведено аналіз зростання собівартості хліба в результаті дії окремих факторів. Найбільший вплив на собівартість мало зростання цін на борошно та енергоносії. Досліджено чинники фінансового впливу на результати господарської діяльності хлібопекарської галузі, які показали, що найбільшу частку втрат за статтями консолідованих балансів складають непрямі податки та значне зростання кредиторської заборгованості. Дослідження показали, що консолідований баланс галузі є низьколіквідним, коефіцієнт абсолютної ліквідності значно нижче нормативного. Запропоновано шляхи вдосконалення фінансового механізму хлібопекарської галузі.

Ключові слова: фінансовий механізм, хлібопекарська галузь, методи дослідження, ринкове ціноутворення, ціни.

Olena BOKIY

THE ANALYSIS OF UKRAINIAN BAKERY BRANCH FINANCIAL MECHANISM

Summary. In Ukraine the baking industry has accumulated a lot of problems that need urgent solutions: losses of enterprises, reduced production, depreciation of fixed assets and others. When solving them one of the most effective means to influence the activity field is acting financial mechanism. The aim of the article is to analyze the Ukrainian bakery branch financial data on the basis of research financial mechanism and improvement ways of its development. There were researched bread prices and volume of subsidy for poor people in comparison with rational norm in inculcation the market price. Increasing of bread value was analyzed with influence of some factors. The most valuable of them were flour and electricity prices. Enormous taxation and increase of credit debts caused the biggest financial problems in bakery enterprises nowadays. The current researches show that real profitless in this branch is higher than theoretical data. Research shows that the consolidated balance of the branch is a low-liquidity one, and the absolute liquidity ratio is considerably below normative value. The ways of developing bakery branch financial mechanism are introduced. These include the introduction of market prices for products with simultaneous payment of subsidies to the poor, support the industry through the mechanism of cheaper loans, tax break; accumulation of VAT at the disposal of enterprises for technical re-equipment will improve the financial situation of enterprises free access to financial resources and timely payments for finished products to retail chains.

Key words: financial mechanism, bakery branch, research methods, price, market price growing, liquidity ratio.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань національної економіки України є забезпечення ефективного функціонування галузей харчової промисловості України, зокрема хлібопекарської галузі. В ній накопичилося чимало проблем, які потребують нагального вирішення: збитковість роботи підприємств, зниження обсягів виробництва та ін. При їх вирішенні одним із найдієвіших важелів впливу на діяльність галузі виступає фінансовий механізм, який включає в себе систему ціноутворення, політику цін, складові собівартості та консолідовані важелі впливу, взаємодія яких підлягає дослідженню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних учених показав, що існують наукові й теоретичні напрацювання щодо

фінансового механізму галузей харчової промисловості та методів його дослідження й удосконалення.

Проблеми взаємодії фінансового механізму АПК висвітлено в роботах В. Опаріна [1], аналіз ліквідності балансів розглянуто в працях А. Поршнева [8], Л. Федоришиної [7] та ін.

Водночас питання методичних підходів до дослідження фінансового механізму хлібопекарської галузі висвітлено недостатньо.

Метою статті є аналіз фінансового стану хлібопекарської галузі на основі дослідження фінансового механізму та розроблення шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий механізм хлібопекарської галузі передбачає сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на її розвиток [1]. Враховуючи, що діяльність хлібопекарської галузі була збитковою починаючи з 2007 року (табл.1) [2], для дослідження існуючого стану та вироблення рекомендацій щодо формування ефективного ринку продукції хлібопекарської галузі розглянемо механізм упровадження ринкових цін на продукцію з одночасною сплатою дотацій населенню.

Таблиця 1

Динаміка чистого прибутку та рентабельності підприємств
хлібопекарської галузі України

Table 1

The dynamics in profit and margin of Ukrainian bakery enterprises

Показник	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	59,0	32,8	-10,3	-197,9	-86,4	-20,3	-257,1	-320,5	-296,2
Рентабельність (збитковість), %	1,1	0,6	-0,2	-2,2	-0,9	-0,2	-1,9	-2,5	-2,3

* Для великих і середніх підприємств; джерело [2]

Ціни на хліб простої рецептури регулюються місцевими органами виконавчої влади шляхом встановлення граничних рівнів рентабельності й постачальницько-збутової надбавки на підставі постанови КМУ від 25.12.1996 р. №1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» [3]. В областях України підписано меморандуми про порозуміння між регіональними органами виконавчої влади, виробниками хлібобулочної продукції та закладами мережевої торгівлі про непідвищення цін на хлібобулочні вироби, що користуються найбільшим попитом у регіоні. Для виконання умов меморандумів формуються регіональні ресурси продовольчого зерна. В 2013 році було прийнято нову редакцію Закону "Про ціни і ціноутворення" [4].

На підставі аналізу діючої системи ціноутворення встановлено економічно обґрунтований розмір ціни на найпоширенішу продукцію простої рецептури – хліб пшеничний з борошна 1 гатунку, враховуючи середньозважені витрати на його виготовлення станом на 2013 рік. У результаті впровадження ринкового механізму ціноутворення додаткові надходження до бюджету складуть 174,4 млн. грн. на рік (табл.2).

Таблиця 2

Ціна на хліб житньо-пшеничний та додаткові надходження до бюджету в результаті впровадження ринкового механізму ціноутворення

Table 2

Rye-wheat bread price and extra budget proceeds as a result of market pricing mechanism

№ з/п	Показники середньозваженого виробництва хліба з борошна пшеничного 1 гатунку (за даними 2013 р.)	Діюча ціна, грн.	Запланована ціна (з урахуванням рентабельності 15%), грн	Додаткові надходження до бюджету на рік (за умови випуску 800 тис. т продукції за запланованою ціною), млн. грн
1	Повна собівартість 1 тонни хліба	3610,0	3610,0	
2	Рентабельність виробництва, %	-0,9	15	
3	Прибуток (збиток)	-34,0	541,5	
4	Податок на прибуток (19%)	–	102,9	82,3
5	Гуртова ціна підприємства	3576	4151,5	
6	Податок на додану вартість (20%)	715,2	830,3	92,1
7	Гуртово-відпускна ціна	4291	4981,8	
8	Торговельна надбавка (10%)	429	498,2	
9	Роздрібна ціна:			
10	за 1 тону	4720	5480	
11	за 1 кг	4,72	5,48	
12	Усього надходжень			174,4

Джерело: розраховано за даними об'єднання «Укрхлібпром»

При досягненні нормативу рентабельності в розмірі 15% для продукції, яка раніше підлягала державному регулюванню (прийнято 800 тис. т, що становить понад 50% загального випуску), прибуток після оподаткування буде дорівнювати 350,9 млн. грн.

Враховується також і соціальна складова – дотації. Обсяг дотацій малозабезпеченим верствам населення розраховується, виходячи з умов, викладених у табл. 3 і становить 101 грн. на рік на одну особу.

Таблиця 3

Розрахунок дотацій малозабезпеченим верствам населення

Table 3

Calculation subsidy for poor people

Показник	Значення
Кількість постійного населення України (станом на 01.01.2014 р.), млн. осіб	45,2
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, млн. осіб	3,4
Від загальної кількості населення, %	8,4
Раціональна норма споживання хліба на 1 людину, кг на рік	101
Загальний обсяг споживання хліба малозабезпеченими верствами населення (із розрахунку раціональної норми споживання 101 кг на рік, або 277 г на добу), тис. т	343,4
Обсяг дотацій на рік (із розрахунку 1 грн. на 1 кг хліба), млн. грн	343,4
Обсяг дотацій на 1 людину, на рік, грн	101

Джерело: розраховано за даними [2]; [5]

Введення економічно обґрунтованих цін дозволить спрямувати прибуток на розвиток підприємств хлібопекарської галузі, а також забезпечити додаткові надходження до бюджету.

У сучасних нестійких умовах господарювання на прибуток у галузі значною мірою впливає зміна собівартості продукції.

Проведено аналіз зростання собівартості хліба в результаті дії окремих факторів.

За період, що досліджується (з травня 2013 р. до травня 2014 р.), ціни на борошно пшеничне зросли з 3300 грн за 1 т до 3875 грн за 1 т, на природний газ – з 3509 грн. за 1 тис. м куб. до 4724 грн за 1 м куб; на електроенергію – з 79,52 коп за 1 кВт-год до 85,0 коп/кВт.год. Відповідно середні ціни виробників зросли з 4202 грн за 1 т до 4373 грн за 1 т.

Для цього методом ланцюгових підстановок обчислено вплив кожного фактора на загальний результат (табл.4).

Таблиця 4

Аналіз зростання собівартості хліба в результаті дії окремих факторів

Table 4

Analyze prime cost increase of bread as result of some factors

Фактор	Частка в структурі витрат на виробництво хліба, %	Зростання (травень 2014 р. до травня 2013 р, %)	Вплив на собівартість продукції, % (4)=(2)х(3)/100
1	2	3	4
Борошно	40	17,4	7,0
Газ	6	34,6	2,1
Електроенергія	4	6,8	0,3
Заробітна плата	10	4,2	0,4

Закінчення таблиці 4

The end of the table 4

1	2	3	4
Всього			9,7
Ціни виробників на хліб пшеничний,		4,1	
Відхилення, %		9,7-4,1=5,6	

Джерело: розраховано за даними [6]

Розрахунки показали, що наведені чинники (без урахування інших, зокрема транспортних та експлуатаційних витрат) збільшили собівартість хліба на 9,7%. За означений період ціна виробника на хліб пшеничний зростає лише на 4,1%. Тобто зростання складових собівартості, що було досліджено, перевищило зростання цін на 5,6%. Наведений метод дозволяє визначити фактори найбільшого впливу на загальні витрати.

Проаналізуємо чинники фінансового впливу на результати господарської діяльності хлібопекарської галузі (на підставі консолідованих балансів галузі). Аналітичні дослідження доводять, що лише постійний моніторинг фінансових показників та балансів призводить до зменшення собівартості продукції на 2%, зростання податку на прибуток на 3–5%. Крім того, за допомогою такого аналізу можливо виявити першочергові напрями вкладання коштів підприємств та дотацій держави.

З метою виявлення основних чинників фінансово-кредитного механізму, проаналізовано консолідовані баланси хлібопекарської галузі в динаміці за основними статтями витрат (табл.5).

Таблиця 5

Зведені результати втрат хлібопекарської галузі в 2008–2012 рр.

Table 5

All results bakery branch losses in 2008–2012

№ з/п	Статті консолідованого балансу	Втрати (абсолютне відхилення; 2012 р.–2008 р.), млн. грн	% до підсумку
1	Загальний рівень прибутковості	461,52	13,12
2	Непрямі податки	1010,16	28,71
3	Кредиторська заборгованість	1207,54	34,32
4	Дебіторська заборгованість	672,31	19,11
5	Витрати на обслуговування заборгованості	1,88	0,05
6	Обігові кошти	190,14	5,40
7	Поточна заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями	18,26	0,52
8	Короткотермінові кредити	-186,64	-5,30
9	Довготермінові зобов'язання	143,47	4,08
10	УСЬОГО	3518,64	100,00
11	в тому числі в середньому за рік	703,73	x

Джерело: розраховано за даними консолідованих балансів хлібопекарської галузі України

Виявлено, що найбільшу частку втрат за статтями консолідованих балансів упродовж 2008–2012 рр. у загальних втратах складають непрямі податки (до 29% загального підсумку) та значне зростання кредиторської заборгованості.

Проведемо оцінку фінансового стану підприємств – виробників хлібобулочної продукції. Для цього застосуємо аналіз ліквідності консолідованого балансу хлібопекарської галузі. Основне завдання цього аналізу – перевірити синхронність надходження й використання фінансових ресурсів, тобто здатність підприємств галузі розраховуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоди часу. Ліквідність балансу визначається ступенем покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у кошти відповідає терміну погашення зобов'язань. Чим швидше той чи інший вид активу може набрати грошової форми, тим вища його ліквідність.

Аналіз ліквідності полягає в порівнянні коштів активу й пасиву за відповідними групами ліквідності. Активи розташовані в порядку зниження ліквідності, зобов'язання – в порядку зростання термінів погашення [7,8].

Залежно від рівня ліквідності активи поділено на групи:

а) високоліквідні активи (А1) — це сума грошових коштів та їх еквівалентів, а також поточні фінансові інвестиції;

б) швидколіквідні активи (А2) включають дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, поточну дебіторську заборгованість за розрахунками;

в) повільноліквідні активи (А3) – це активи, що вимагають більш тривалого терміну реалізації: виробничі запаси, незавершене виробництво та інші оборотні активи;

г) важколіквідні активи (А4) – це активи, які використовуються впродовж тривалого часу і включають підсумок першого розділу балансу («необоротні активи»).

Пасиви балансу за ступенем зростання термінів погашення об'єднуються за групами:

а) найбільш термінові пасиви (П1) включають кредиторську заборгованість за роботи, послуги, а також зобов'язання за терміновими розрахунками, в тому числі з оплати праці, із бюджетом, за авансами та ін.;

б) короткотермінові пасиви (П2) включають короткотермінові кредити банків, поточну заборгованість за довготерміновими зобов'язаннями, видані векселі;

в) довготермінові пасиви (П3) включають довготермінові зобов'язання та доходи майбутніх періодів;

г) постійні пасиви (П4) включають власний капітал та забезпечення наступних витрат і платежів (статті 1-го розділу пасиву балансу).

Абсолютна ліквідність балансу досягається за умов, якщо активи 1–3 груп ліквідності дорівнюють або перевищують значення відповідних груп пасивів. При виконанні перших трьох умов виконується умова перевищення постійних пасивів (П4) над високоліквідними активами (А4), що свідчить про наявність оборотних коштів для забезпечення фінансової стійкості. При їх незабезпеченні ліквідність балансу знижується [8].

В результаті досліджень проаналізовано баланс ліквідності підприємств хлібопекарської галузі України (табл.6).

Його аналіз показує, що умови ліквідності виконуються лише для другої групи показників, що включають в себе покриття швидколіквідними активами А2 (дебіторською заборгованістю за товари, іншою поточною дебіторською заборгованістю) короткотермінових кредитів банків, іншої поточної заборгованості (П2).

В цілому баланс галузі є низьколіквідним. Найменше покриття активами зобов'язань (13,6%) спостерігається в першій групі ліквідності. До цього призвели значна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги і низькі обсяги поточних фінансових інвестицій, тобто відсутність у підприємств обігових коштів для здійснення стабільної господарської діяльності й погашення термінових зобов'язань.

Таблиця 6

Аналіз ліквідності балансу підприємств хлібопекарської галузі

Table 6

Analyze balance profitability of bakery enterprises

Група ліквідності	Умова ліквідності балансу	на 01.01.2012, тис. грн.			на 31.12.2012, тис. грн.		
		Активи (А)	Пасиви (П)	Порівняння	Активи (А)	Пасиви (П)	Порівняння
1	$A_1 > P_1$	341 485	2 512 358	$A_1 < P_1$	228 703	2 943 853	$A_1 < P_1$
2	$A_2 > P_2$	2 026 386	1 045 722	$A_2 > P_2$	2 605 832	1 033 741	$A_2 > P_2$
3	$A_3 > P_3$	1 161 223	1 595 416	$A_3 < P_3$	1 345 968	2 298 269	$A_3 < P_3$
4	$A_4 < P_4$	2 935 584	1 311 182	$A_4 > P_4$	3 366 332	1 270 972	$A_4 > P_4$
	Баланс	6 464 678	6 464 678		7 546 835	7 546 835	

Джерело: розраховано на підставі [2], [7] і [8]

Відповідно коефіцієнти ліквідності галузі відображають її фактичний стан (табл.7).

Коефіцієнт поточної ліквідності (**К_{пл}**) показує достатність коштів для погашення короткотермінових зобов'язань упродовж року. За аналізований період його значення досягло нормативу, що свідчить про незначне покращення ситуації з погашенням зобов'язань.

Коефіцієнт швидкої ліквідності (**К_{шл}**) або коефіцієнт «критичної оцінки» показує, наскільки ліквідні кошти підприємства покривають його короткотермінову заборгованість (норматив дорівнює від 0,7–0,8 до 0,5). Значення його для галузі також наближено до нормативного.

Таблиця 7

Коефіцієнти ліквідності консолідованого балансу хлібопекарської галузі

Table 7

Profitability coefficient in bakery branch balance

Показник	Алгоритм розрахунку	Норматив	01.01.2012	31.12.2012
Коефіцієнт поточної ліквідності (К_{пл})	$K_{пл} = (A_1 + A_2 + A_3) / (P_1 + P_2)$	1–2	0,99	1,05
Коефіцієнт швидкої ліквідності (К_{шл})	$K_{шл} = (A_1 + A_2) / (P_1 + P_2)$	від 0,7-0,8 до 1,5	0,67	0,71
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (К_{ал})	$K_{ал} = A_1 / (P_1 + P_2)$	не нижче 0,2	0,01	0,06

Джерело: розраховано на підставі [7], [8] і табл.6

Водночас коефіцієнт абсолютної ліквідності (**Кал**), що показує, яку частину кредиторської заборгованості підприємства можуть погасити негайно, значно нижчий за критичний, що свідчить про недостатність обігових коштів. Розрахунки показали, що коефіцієнт абсолютної ліквідності нижчий за нормативний, тобто галузь не має змоги погасити свої термінові зобов'язання активами, які швидко реалізуються. Ця ситуація свідчить про необхідність додаткових фінансових надходжень та розроблення заходів для підвищення платоспроможності галузі.

Висновки. Виявлено основні важелі фінансово-кредитного механізму, що впливають на розвиток хлібопекарської галузі. Найважливішим важелем є введення економічно обґрунтованої норми прибутковості, що дозволить підприємствам не тільки профінансувати свої нагальні потреби, а й спрямувати кошти на інвестиційно-інноваційну діяльність. Досягти цього можна шляхом упровадження ринкових цін на продукцію хлібопекарської галузі з одночасною сплатою дотацій малозабезпеченим верствам населення. Також важливими важелями є підтримка підприємств галузі через механізм здешевлення кредитів, зниження податку на прибуток, акумулявання ПДВ у розпорядженні підприємств для технічного переоснащення. Сприяють покращенню фінансового стану підприємств вільний доступ до фінансових ресурсів та своєчасні розрахунки за готову продукцію з торговельними мережами. Проведений аналіз надає можливість для подальшого застосування запропонованих методів дослідження та вдосконалення фінансового механізму хлібопекарської галузі.

Conclusions. As a result, the main levers of financial and credit mechanism, influencing the development of the baking industry are researched. The most important lever is economically reasonable rate of return that will allow companies to finance not only their immediate needs, but also to channel funds for investment and innovation. This can be achieved through the introduction of market prices for the baking industry products with simultaneous payment of subsidies to the poor. The important leverage is also the support of the industry through the mechanism of reduction credits, reducing income tax, VAT accumulation available for technical re-equipment of enterprises. Free access to financial resources and timely payments for finished products to retail chains facilitate the financial situation of enterprises. The analysis provides the opportunity for further application of the proposed research methods to improve the financial mechanism of the baking industry.

Використана література

1. Опарін, В.М. Фінанси – загальна теорія: навч. посіб. [Текст] / В.М. Опарін.– Київський національний економічний університет. – 2-е вид., допов. і перероб. – К., 2001. – 238 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
3. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) / Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 1996 року № 1548 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI «Про ціни і ціноутворення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення / Постанова КМУ від 14 квітня 2000 р. №656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
6. Офіційний сайт об'єднання «Укрхлібпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrhlbprom.org.ua/>
7. Федоришина, Л.І. Аналіз ліквідності балансу сільськогосподарських підприємств / Л.І. Федоришина, О.П. Панадій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73506.doc.htm
8. Поршнева, А. Ликвидность баланса / А. Поршнева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bizkiyev.com>